

اهمیت طراحی منظر بزرگراه و آزادراه «نقش لبه‌ها و جلوه‌های بصری»

سید حسن تقوایی^۱

چکیده

از اواسط قرن بیستم و در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه، در زمینه توسعه شهری و حمل و نقل جاده‌ای، شاهد رشد چشمگیر انواع زیرساخت‌ها و شبکه‌های دسترسی و حرکت، به‌ویژه در قالب بزرگراه و آزادراه بوده‌ایم. زیرساخت‌های مهمی که به دلایل گوناگون و اهداف متفاوت، با تکیه بر اصول دقیق و جنبه‌های فنی و مهندسی ایجاد شده‌اند و البته در مواردی نیز به‌شدت متأثر از شرایط محیطی و منظر هستند. در این مورد با وجود فناوری‌های نو و دقت در مسائل، رعایت شرایط محیطی و جغرافیایی، کاربری زمین و فعالیت‌ها، جنبه‌های بوم‌شناختی و جلوه‌های بصری در زمینه‌ی ساخت راه‌ها، بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها در ایران، برخی مسائل مهم ناشی از تنزل کیفیت جلوه‌های بصری لبه‌ها و محیط پیرامون راه و مغفول ماندن جلوه‌های منظر در فرآیند طراحی بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها مشهود است. در این میان نقش منظر، مؤلفه‌های طبیعی، بوم‌شناختی، ارزش‌های محیط طبیعی و به‌ویژه شبکه زیرساخت‌های طبیعی و مصنوع بسیار با اهمیت و در طرح‌های راهبردی و کلان تعیین‌کننده است. زیرا شبکه‌های دسترسی شهری و بین‌شهری و به‌ویژه بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها از جمله مهم‌ترین عناصر زیرساخت در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی به حساب می‌آیند. از دیدگاه معماری منظر، اصول و چارچوب‌های کلی «منظر بزرگراه» می‌بایست در تطابق با نیازهای محیطی، شرایط بوم‌شناختی و به‌ویژه جذابیت‌ها و جلوه‌های بصری لبه‌ها تدوین و ارائه شود. این موضوع می‌تواند زمینه‌ساز برنامه‌ریزی و طراحی منظر مطلوب با توجه به اهداف کیفی در بسیاری از بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها و در مقیاس منطقه‌ای و ملی گردد. هدف این مقاله، ارائه برخی نتایج مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه‌ی طراحی منظر بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها، بازاریابی ارزش‌های طبیعی و محیطی، ارتقای کیفیت منظر بزرگراه‌ها و ساماندهی لبه بزرگراه‌های شهری و بین‌شهری در ایران است. با توجه به مفهوم کلی «منظر بزرگراه»، «منظر آزادراه» و برخی دیدگاه‌های نوین معماری منظر، روش کار مبتنی بر مطالعه اسنادی، بررسی و معرفی نمونه‌های مورد مطالعه، جذابیت‌های طبیعی - بومی و الگوهای شاخص در طراحی منظر و لبه بزرگراه‌ها و آزادراه‌هاست. همچنین، مقایسه آموزه‌های متأثر از بررسی‌های میدانی، آسیب‌شناسی منظر راه‌ها، بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها در ایران، با تکیه بر تجارب آموزشی - پژوهشی نگارنده در کارگاه‌های طراحی منظر دانشگاه شهید بهشتی و بعضی فعالیت‌های حرفه‌ای در ایران صورت گرفته است. نتایج به‌دست‌آمده ضمن ارائه برخی معیارهای بهسازی و چارچوب طراحی منظر در دالان بزرگراهی، نشان‌دهنده نقش کلیدی منظر بومی، کیفیت جلوه‌های بصری طبیعی و مصنوع و به‌ویژه تجمیع زیرساخت‌های نوین فنی برای کارآمدی، پایداری محیطی و فرهنگ تطبیقی بزرگراه با شهرها و روستاهای در حال توسعه در ایران است.

واژگان کلیدی

منظر بزرگراه، بزرگراه شهری، معماری منظر، دالان حرکت، لبه و جداره راه، جلوه‌های بصری، منظر آزادراه